Comentaris a «Regularitat i excepcions en fonologia: les reduccions vocàliques», de Joan Mascaró*

Clàudia Pons-Moll
Universitat de Barcelona

En l'article «Regularitat i excepcions en fonologia: les reduccions vocàliques» (aquest volum), Joan Mascaró tracta d'un tema clàssic, i encara vigent, no només en el marc de la fonologia catalana, sinó dels estudis fonològics en general. És clàssic perquè ha despertat l'interès dels fonòlegs —catalans i d'arreu— des de sempre, i és vigent, primer, perquè és un punt essencial del programa generativista (tant del clàssic com de les evolucions més recents), i, segon, perquè encara no se li ha trobat una explicació i una formalització del tot satisfactòries. Es tracta de la *regularitat* i l'*excepcionalitat* en fonologia, que Mascaró il·lustra amb alguns dels casos especials respecte de la reducció vocàlica en central i en altres varietats del català.

L'autor focalitza l'article en algunes de les formalitzacions que han rebut aquests fenòmens, tant en el marc de la fonologia generativa clàssica com en el més recent de la teoria de l'optimitat (en què es possible trobar propostes equiparables a les clàssiques). També es planteja aspectes que van més enllà del formalisme, com ara «en quina situació, en particular a partir de quin nombre d'excepcions, un procés deixa de ser regular i es tracta com a al·lomorfia, és a dir lèxicament». En relació amb aquesta darrera qüestió, convé tenir en compte que, situats en un marc generativista, la tasca del lingüista, i més específicament la del fonòleg, no es limita —o no s'hauria de limitar— a construir una teoria que doni compte només de les generalitzacions que caracteritzen les llengües naturals, sinó que, idealment, la teoria hauria d'explicar, també, la manera en què els parlants nadius interpreten i fan seves, això és, interioritzen, les dades superficials presents en la llengua ambiental, de quina manera, en definitiva, aprenen i construeixen la gramàtica (Chomsky, 1965; Skousen, 1972; Kiparsky, 1973). En termes de Chomksy (1965), la teoria proposada ha

* Vull agrair les observacions que m'han fet a una primera versió d'aquests comentaris diferents fonòlegs, especialment les de Ricardo Bermúdez-Otero, Jesús Jiménez, Maria-Rosa Lloret i Max W. Wheeler. El treball forma part del projecte FFI2013-46987-C3-1-P, finançat pel MINECO, del grup de recerca consolidat 2014SGR918, finançat per la Generalitat de Catalunya, i del Programa Recercaixa 2011.

de ser adequada no només des del punt de vista *observacional* (destriant allò que és gramatical del que no ho és en una llengua determinada), sinó també des del punt de vista *explicatiu* (explicant, amb la màxima versemblança, com es produeix l'adquisició d'uns patrons que es pressuposen generals en la llengua en qüestió). Aquest vessant «mentalista» que típicament ha caracteritzat els estudis generativistes explica que aquest procés de construcció d'una teoria prou adequada sigui més complex del que ho seria si només ens limitéssim a observar i a descriure el que ocorre (Wolf, 2011); això és així perquè les generalitzacions que descobreix l'analista no necessàriament coincideixen amb les que descobreix l'aprenent d'una llengua; prou sovint, l'aprenent no accedeix a tota la informació que potencialment té disponible —a la qual pot accedir l'analista, per exemple—, ja sigui perquè (encara) no té un coneixement complet de la llengua (és a dir, perquè en té un coneixement parcial), ja sigui perquè les generalitzacions de la llengua que ha d'adquirir no són perfectes o perquè les dades de què disposa per establir-les no són prou informatives.

La lectura de Mascaró suscita altres qüestions d'interès teòric i general. Articularé els meus comentaris, de manera dialèctica, al voltant d'aquestes qüestions. Malgrat que a primer cop d'ull puguin semblar bàsiques i òbvies, no ho són: tot estudi que té per objecte d'anàlisi la regularitat i l'excepcionalitat en fonologia hauria d'intentar donar-hi resposta (veg., en aquest sentit, els treballs clàssics citats de Skousen, 1972, o de Kiparsky, 1973, i el mateix article de Mascaró objecte de comentari aquí). Il·lustro, sempre, els comentaris amb processos propis del català, a la majoria dels quals es refereix Mascaró en l'article, però en principi —i si no dic el contrari— el que hi argumento és extrapolable a les llengües naturals en general.

Què?

Quan es parla de regularitat i d'excepcionalitat fonològiques, les primeres qüestions que convé plantejar-se i intentar respondre són les següents:

(1) **a.** Quins processos presenten de forma general excepcions i quins altres, en canvi, no solen presentar-ne?
b. És possible establir, en aquest sentit, una generalització vàlida per a la majoria de llengües?
c. Es tracta, d'altra banda, d'una qüestió categòrica, o és més aviat tendencial; en altres paraules, els processos que tenen excepcions, en tenen amb la mateixa intensitat?

d. És possible detectar un *denominador comú* entre els processos amb excepcionalitat i entre els processos sense excepcionalitat? Si és que sí, quin?

El català és especialment il·lustratiu en aquest sentit, atesa la gran riquesa de fenòmens fonològics que el caracteritzen. A continuació comento aquests fenòmens ordenats en funció del grau d'excepcionalitat que presenten.[1]

Els processos d'elisió de la *-n* i la *-r* posttòniques finals, documentats en la majoria de varietats del català (*canço*[n]*eta*, *canço*[n]*s* ~ *cançó*[∅]; *carre*[ɾ]ó ~ *carre*[∅], *carre*[∅]*s*), tenen, tal com fa notar Mascaró en l'article, força excepcions (*so*[n], *qui*[n], *na*[n], *Ferra*[n], etc.; *ace*[ɾ], *futu*[ɾ], amo[ɾ], *ma*[ɾ], etc.).

Semblantment, el procés de reducció vocàlica de 'á', 'ɛ́' i 'é' a [ə] i de 'ɔ́' i 'ó' a [u] en posició inaccentuada, actiu en la majoria de varietats del català oriental (*c*[á]*sa* ~ *c*[ə]*seta*, v[ɛ́]n ~ *v*[ə]*nia*, *m*[é]*s* ~ *m*[ə]*set*; *p*[ɔ́]*n* ~ *p*[u]*n dria*, *p*[ó]*ma* ~ *p*[u]*meta*), té també un bon nombre d'excepcions que afecten elements lèxics dispars, tant en posició posttònica com en posició pretònica (veg. els exemples que dóna l'autor, els quals amplio i dels quals elimino, per qüestions expositives, els que es poden considerar, encara, manlleus estrictes (del tipus *mòd*[e]*m*):[2] *base*, *classe*, *fase*, *ídem*, *laringe*, *òpera*, *còlera*; *gluten*, *cràter*, *tàndem*, *càncer*; *Renfe*; *Pedralbes*, *Londres*, *Quebec*, *Reykjavik*, *Irene*, *Descartes*; *secre*, *Tere* [e]; *ego*, *libido*, *credo*, *soprano*, *cosmos*, *còlon*; *UNESCO*, *Bòston*, *Víctor*, *moto*, *porno*, *afro* [o]. En mallorquí, la proliferació d'excepcions és encara més significativa atès que afecta aquests elements lèxics i d'altres (com ara els del tipus *periodista*, *pel·lícula*, *Mediterrani*, *benzina* [e], en què la vocal no reduïda, o amb reducció parcial, es troba en un mot d'introducció relativament recent, en posició inicial de radical i generalment precedida de consonant la-

1 Tots els processos que il·lustro a continuació estan documentats en diferents treballs, descriptius i teòrics, dedicats a la fonologia del català, entre els quals destaquen Bibiloni (1983, 1998); Bonet i Lloret (1998); Jiménez (1997, 1999); Lleó ([1969] 1970); Mascaró ([1976] 1978, 1984); Palmada (1994); Pons-Moll (2004, 2006, 2007); la *Gramàtica del català contemporani* [especialment els capítols 2 (Mascaró) i 5 (Lloret)], i Wheeler ([1974] 1979, 2005). Aquesta llista de referències no pot ni vol ser exhaustiva.

2 Aquí cal fer algunes puntualitzacions. D'una banda, excloc els manlleus de les excepcions perquè, de fet, i tal com argumento més endavant, són indicadors d'allò que tendeix a ser productiu en una llengua determinada; no faria sentit, per tant, considerar-los excepcionals. La frontera entre excepció lèxica i manlleu, però, no és clara, ja que la majoria de les excepcions lèxiques (que aquí inclouen bàsicament mots d'origen culte) són antics manlleus, sobre els quals, i pels motius que sigui, la fonologia regular de la llengua no ha exercit la seva influència, de manera que han adoptat la forma d'excepció en el conjunt de la llengua. Recupero aquí la reflexió de Mascaró, segons la qual «[…] des d'un punt de vista estrictament sincrònic, el parlant no té coneixement de si un mot és patrimonial, cultisme o préstec, i només és conscient del caràcter de préstec en el cas dels manlleus més recents.»

bial, i els del tipus *càv**e**c*, *màn**e**c*, *espàr**e**c* [e], etc., en què la vocal apareix en les paraules acabades en *-ec*).

Hi ha altres fenòmens en què la intensitat de les excepcions és més baixa, però encara és possible trobar-ne. És el cas de la simplificació de grups consonàntics finals, actiu també en moltes varietats del català (*sa*[nt]*a* ~ *sa*[n∅]; *a*[lt]*a* ~ *a*[l∅]), que té alguna excepció subjecta a variació en funció del parlant (*adu**lt**, ass**alt**, cob**alt**, vo**lt*** 'de voltatge' [cf., però, ***volt*** [l∅] 'de voltar'], *es**malt**, ind**ult**, emp**elt**, tum**ult**, ocu**lt*** [lt] i *Ka**nt*** [nt]), o la inserció vocàlica en posició final de mot en seqüències de semivocal seguida de sonant, generalment *non gratae* en català (*retaul*[∅]*et* ~ *retaul*[ə]; *air*[∅]*et* ~ *air*[ə]; *Jaum*[∅]*ot* ~ *Jaum*[ə]), que té també alguna excepció (*va**ir**, cu**ir*** [jɾ]; *sa**ur*** [wɾ]; *gaso**il*** [jl], *linòle**um**, pòdi**um*** [wm]). No té excepcions, però, la inserció vocàlica motivada per altres qüestions sil·làbiques, com ara per evitar una seqüència de consonants amb una relació de sonicitat creixent respecte del nucli sil·làbic (*centr*[∅]*al* ~ *centr*[ə]) (tingueu en compte, aquí, que els casos del balear del tipus *jo centr* no entren dins de la categoria «excepcions» sinó dins dels casos de «subaplicació motivada morfològicament»).

A l'altre extrem, hi ha els processos que no tenen cap excepció de manera categòrica, com és el cas de l'ensordiment d'obstruents en posició final de mot (*cunya*[ð]*a* ~ *cunya*[t]; *llo*[β]*a* ~ *llo*[p]; *gre*[ɣ]*a* ~ *gre*[k]), la inserció vocàlica en els mots començats en *sC-* ([ə]*scriure* ~ *in*[∅]*scriure* ~ *de*[∅]*scriure*; [ə]*s perar* ~ *exa*[∅]*sperar* ~ *pro*[∅]*sperar*) o entre radical i morfs de temps quan el contacte creat implicaria alguna transgressió sil·làbica (*tem*[ə]*ré*; cf. *tem*[∅]*o* ~ *reb*[∅]*ré*; *creix*[ə]*ria*; cf. *creix*[∅]*ia* ~ *reb*[∅]*ria*), o, encara, el cas de l'elisió de la primera consonant en obertures amb segments amb una sonicitat massa pròxima o idèntica (***ps**icologia*, ***ps**iquiatria* [∅s], ***pn**eumàtic*, ***pn**eumònia* [∅n], ***mn**emotècnic* [∅n]).

Pel que hem descrit, sembla que es tracta d'una qüestió categòrica en determinats casos, com ara el de l'ensordiment d'obstruents en posició final de mot, i d'una qüestió tendencial en d'altres, com en la simplificació de grups consonàntics finals o en la reducció vocàlica.

Preguntàvem també quin *denominador comú* tenen aquests fenòmens, és a dir, què comparteixen. La resposta, la podem trobar en els treballs de Pons-Moll ([2009, 2010] 2011). És interessant observar, i de fet és lògic que sigui així, com els processos que tenen excepcions lèxiques són els que poden ser desafiats ens altres àmbits i per altres raons: aquests processos són precisament els que *1*) no operen en els manlleus, els que *2*) se subapliquen per raons morfològiques (com ara la necessitat de realitzar un morfema determinat o per la pressió analògica que hi pot haver entre elements d'un mateix paradigma fle-

xiu o derivatiu), els que *3*) no són superficialment certs perquè interaccionen amb algun altre procés fonològic,[3] els que *4*) no són transferits en l'aprenentatge d'una segona llengua (L2),[4] i, encara, els que *5*) presenten variació interdialectal i els que apunten a una possible extinció des d'un punt de vista evolutiu.

Si reprenem els processos amb excepcions que havíem comentat, veurem com això és així. Els processos d'elisió de la *-n* i de la *-r* finals no solen operar en els manlleus, tant els més recents com els que no ho són tant (*canca*[n], *toboga*[n], *oranguta*[n], *xama*[n], *patxara*[n], *seda*[n]; *amat*[ɛr], *au-p*[ɛr], *someli*[er], *necess*[er]), té moltes —per no dir moltíssimes— ocurrències de subaplicació motivada morfològicament (*enté*[n], *preté*[n]; *cantara*[n]; *ma*[n], *recoma*[n] '1a pers. sing. PI' en baleàric; mo[ɾ]; *conside*[ɾ], *espe*[ɾ] '1a pers. sing. PI' en baleàric), no són transferits a la L2 (veg. el Quadre III de l'Apèndix), i esdevenen superficialment no certs per la interacció amb altres processos, com ara la simplificació dels grups consonàntics finals, ja sigui la sistemàtica (*sa*[nt]*a* ~ *sa*[n], amb *-n* posttònica final), ja sigui la variable (*ve*[rð]a ~ *ve*[r], amb *-r* posttònica final). L'elisió de la *-r* posttònica final, a més a més, presenta variació interdialectal —és sabut que en moltes varietats valencianes no opera el fenomen: *canta*[ɾ], *carre*[ɾ]—, i, si tenim en compte el comportament dels manlleus, sembla que tant un fenomen com l'altre han perdut vigència (veg. en aquest sentit les reflexions de Wheeler en la nota 8 d'aquests comentaris).

Així mateix, la reducció vocàlica té un comportament totalment diferent del regular[5] en les paraules d'introducció recent, això és en manlleus més o menys recents (*karat**e**, hul**e**,* gàngst**er**, cút**er**, bàsqu**et**, pàd**el**, *píxel*, *mòdem*, *ve-*

3 Els fenòmens de subaplicació i de sobreaplicació estan estretament relacionats amb el que des de Kiparsky (1971, 1973) es coneix com a opacitat fonològica. L'opacitat fonològica es refereix a aquells casos en què una generalització lingüística no és superficialment certa [*not surface-true opacity*] (no opera, subaplica, malgrat que es donin les condicions perquè ho faci) i a aquells casos en què una generalització lingüística no és superficialment aparent [*not surface-apparent opacity*] (és a dir, opera, sobreaplica, tot i que no és esperat que ho faci donades les condicions). El primer tipus d'opacitat sol aparèixer quan un procés n'opacitza un altre, i el segon quan un procés opera més enllà del que li correspondria, sobretot per qüestions morfològiques. En aquest treball fem referència a totes dues classes d'opacitat.

4 A Pons-Moll ([2009, 2010] 2011), s'argumenta que s'estableix una correlació entre els processos que compleixen aquestes condicions i els processos que només en compleixen alguns, i encara els processos que no en compleixen cap. També s'hi demostra que aquesta correlació té conseqüències significatives en l'adquisició/aprenentatge d'una segona llengua, en el sentit que els processos que tendeixen a subaplicar en les situacions esmentades no es transfereixen a la L2, mentre que els processos que s'apliquen normalment en les mateixes circumstàncies es transfereixen a la L2 (veg. el Quadre III).

5 Parlar de regularitat en aquest context no deixa de ser relatiu. Quan parlem de fenòmens que tenen moltes excepcions, que no operen en manlleus, etc., és lícit demanar-se en quin costat de la frontera es troba la regularitat, això és, allà on el procés ha operat tradicionalment de forma regular, o allà on no hi opera.

det, *sid**e**car* [e]; *waterpol**o**, jud**o**, casin**o**, espònsor*, rèc**o**rd, r**o**sbif, c**o**llage, b**o**nsai* [o]), i no opera per qüestions paradigmàtiques en mallorquí (*v*[é]*nt* ~ *v*[e]*ntet*, *p*[é]*ga* ~ *p*[e]*garé*; *esp*[é]*ra* ~ *esp*[e]*ram*), no és transferit a la L2 (veg. el Quadre III), i queda «ofegat» quan interacciona amb altres processos, com ara la dissimilació vocàlica per evitar dues vocals massa semblants en contacte (*oc*[e]à, *b*[e]*atificar*, àr[e]*a*. És sabut, d'altra banda, que el procés presenta variació en el marc dels dialectes catalans (només opera, i amb variació, en les varietats orientals), però és prematur diagnosticar-ne l'extinció.

El procés de simplificació de grups consonàntics finals, que té com hem vist algunes excepcions, pot transgredir-se en els manlleus (*PowerPoi*[nt~n∅], *Pai*[nt~n∅]), subaplica per qüestions morfològiques, com ara la necessitat de realitzar el morf corresponent al participi (*reso*[lt], *mò*[lt]) o per la necessitat d'obtenir paradigmes amb radicals homogenis (eivissenc: *ca*[nt], *sa*[lt] '1a pers. sing. PI'), no és sistemàtic en totes les varietats del català —no opera, entre d'altres, en mallorquí, menorquí, ni tampoc en algunes varietats valencianes—, no es veu desafiat per cap altre procés (tot i que subaplica en determinades circumstàncies: *Sa*[nt] *Antoni, vi*[nt]-*i-dos*), ni tampoc tenim prou elements per fer-ne un pronòstic evolutiu segur.

El procés d'inserció vocàlica en seqüències consonàntiques intrasil·làbiques finals que transgredeixen la relació de sonicitat decreixent o que estan formades per semivocal seguida de sonant, per altra banda, subaplica per qüestions morfològiques en insular (*co*[mpɾ], *e*[ntɾ], *mo*[stɾ]; *enta*[wl], *resta*[wɾ] '1a pers. sing. PI'), no opera en manlleus (*m**ail**, Gm**ail*** [jl], ***game*** [jm]), ni en noms propis estrangers (*Einste**in**, Indura**in**, Sinn Fé**in*** [jn]; *New York T**ime**s* [jms]; *Conan Do**yle**, Y**ale*** [jl]), no és transferit a la L2, però té un comportament homogeni en les diferents varietats del català, com a mínim en la morfologia nominal, i res fa pensar que deixi de ser actiu. Sí que es pot qüestionar de totes maneres la realitat psicològica del procés, atès que les alternances morfofonològiques en què està implicat no són especialment transparents (veg. Wheeler, 2005: 251-252).

Els processos que no coneixen excepcions, en canvi, no són desafiats en cap de les circumstàncies esmentades. L'ensordiment d'obstruents finals, en efecte, opera de manera sistemàtica en manlleus (*pu**b**, clu**b**, we**b*** [p]; *ready-ma**de**, be**d** & breakfast, qui**d*** [t]; *ga**g**, air-ba**g**, Me**g** (Ryan)* [k]; *Ja**zz*** [s], *bri**dge*** [ʧ]), la morfologia no pot forçar-ne la subaplicació, és transferit a la L2, té un comportament homogeni en el marc de totes les varietats catalanes i —sigui casualment o no— la interacció amb altres processos no en provoca tampoc la transgressió. El mateix ocorre en el cas de la inserció vocàlica i l'elisió consonàntica en posició inicial de mot. Operen de manera sistemàtica en manlleus, acrònims i si-

gles ([ə]*steps*, [ə]*Sting*, [ə]*stand*, [ə]*Skype*; ***ps**ycho*, ***PS**UC* [∅s], ***kn**ock out*, ***Kn**orr* [∅n]), no subapliquen per qüestions morfològiques, són transferits a la L2 (veg., però, el Quadre III de l'Apèndix i les explicacions corresponents), altres processos no en provoquen l'opacitat, són sistemàtics en els diferents dialectes del català i sembla que mantenen tota la vigència. Aquests darrers comportaments són també atribuïbles a la inserció entre radical i morfs de futur i condicional que trobem en formes com ara *tem**e**ré*, *coneix**e**ré*. L'única diferència és que en aquests casos sí que es detecten diferències dialectals: algunes varietats de Girona, per exemple, no insereixen en aquests casos, sinó que vibrantitzen la ròtica del morf de mode/temps.

Pel que fa a la interacció amb la morfologia, és interessant constatar, de fet, que són precisament aquests fenòmens sense excepcions els que tendeixen a sobreaplicar, és a dir, els que operen quan no es donen les condicions perquè ho facin. Per exemple, l'ensordiment d'obstruents finals es manté en la majoria de varietats quan l'obstruent va seguida de mot començat en vocal, no estrictament per tant en la posició final de mot o prepausal (*cunya*[t] *estimat*); el mateix ocorre amb la inserció vocàlica i l'elisió consonàntica, que operen fins i tot quan les condicions sil·làbiques perquè ho facin no són visibles (*des*[ə]*s perar*, *re*[ə]*scriure*, *Inter*[ə]*sport*; *para**ps**icologia* [∅s]; veg. més amunt). D'altra banda, els processos amb variació també en presenten quan desapareixen les condicions perquè operin (*sa*[nt] ~ [n∅] *Antoni*).

Per què?

Un cop obtinguda la resposta a la pregunta anterior, el dubte que cal resoldre immediatament és per què això és així i no d'una altra manera. És a dir, per què, per exemple, la reducció vocàlica té excepcions i, en canvi, no en té l'ensordiment d'obstruents finals? Es tracta d'una simple casualitat o hi ha alguna explicació per a aquest comportament dispar? La resposta hauria d'estar desvinculada, en aquest estadi de la reflexió, de qualsevol formalisme teòric, és a dir, hauria de ser, en la mesura del possible, per bé que analítica, intuïtiva i no formal, i hauria de defugir (cosa difícil, com veurem) la circularitat.

Processos fonètics *vs.* processos morfofonològics

Una resposta poc meditada diria que la diferència entre uns fenòmens i altres té a veure amb la distinció entre processos morfofonològics, amb excepcions, i

processos fonètics (això és, amb una base fonètica sòlida), sense excepcions. És el que insinua, per exemple, Kiparsky en l'article del 1973 «Productivity in Phonology» ([1973] 1982b: 166). El problema d'aquesta distinció és que no és prou nítida i té un punt de circularitat inevitable. És possible, de fet, trobar una base fonètica i també morfofonològica en tots els processos esmentats en l'apartat anterior. No cal insistir en les bases fonètiques dels processos d'ensordiment d'obstruents finals o de reducció vocàlica (prou conegudes), però sí en el fet que fins i tot l'elisió de la *-n* i de la *-r* finals, o també la simplificació de grups consonàntics finals, poden tenir una motivació fonètica, com ara la dificultat de percebre, en el primer cas, aquestes consonants *sonants* massa semblants a la vocal tònica que les precedeix, fet que en provocaria l'elisió, o la dificultat de percebre l'oclusiva en un context no explosiu (bàsicament quan després *no* hi ha una vocal que permeti la projecció de l'explosió de la consonant) (Côté, 2000: 141-142) i precedida d'una consonant massa semblant en lloc i mode d'articulació (veg., per exemple, Mascaró, [1976] 1978; Bonet i Lloret, 1998; Jiménez, 1997; Pons-Moll, 2004, 2006), situació que també n'afavoreix l'elisió. És clar que sempre es podria conjecturar que la motivació fonètica que hi ha al darrere d'aquests dos fenòmens, que tenen excepcions, és més feble que no pas la que hi ha al darrere de l'ensordiment d'obstruents finals, que no en té. Al mateix temps, però, és possible trobar en aquest darrer fenomen, l'ensordiment, una base morfofonològica, en la mesura que ho és des del moment en què hi ha una alternança morfofonològica que el legitima com a tal; si no fos així, no seria un procés sinó simplement una estructura impossible (obstruent sonora) en un context determinat (la posició final de mot o prepausal) en català. Com a mínim, però, ho és més, de morfofonològic, que d'altres fenòmens, com ara la sonorització d'obstruents seguides de consonant o les assimilacions de lloc d'articulació de les nasals coronals a la consonant següent, que trobem en la majoria de les varietats del català.

El que no sembla lícit, però, és classificar els processos sense excepcions com a fenòmens de base fonètica i els que sí que en tenen com a fenòmens de base morfofonològica perquè aquesta manera de procedir recau en una circularitat de difícil justificació.

Processos universals *vs.* processos particulars

Relacionat amb aquesta darrera qüestió, hi ha el caràcter més o menys universal i/o particular del procés. Com més universal és el procés, menys tendiria a l'excepcionalitat; com més particular és, més hi tendiria. Aquí, a diferència del

criteri anterior, és possible trobar alguna evidència externa que ens permet defugir la circularitat amb què topàvem abans. L'ensordiment d'obstruents finals és compartit per un nombre de llengües tipològicament prou dispars (que inclouen, amb casuístiques diferents pel que fa als tipus d'obstruents afectades, el català, l'occità, el llombard, el romanx; el búlgar, l'eslovac, el polonès, el rus, el txec, algunes varietats del serbocroat, etc.; l'alemany, l'holandès, el luxemburguès; l'armeni, el georgià, el turc, el coreà), que en legitimen, sembla, el caràcter universal. També ho són la reducció vocàlica (present en moltes varietats gaèliques, determinades varietats de l'italià, del búlgar, de l'eslovè, del rus, del portuguès, etc., per posar només alguns exemples) o la inserció vocàlica en mots començats en *sC-*, que es troba no només en moltes llengües romàniques (com ara l'espanyol, el portuguès, l'occità, antigament en francès, abans de la caiguda de la *-s-* en posició de coda interna), sinó també en llengües tipològicament dispars (com ara el turc, el persa, l'aràbic parlat a Egipte o l'hindi).

A mig camí, hi ha la simplificació de grups consonàntics finals (compartida per algunes varietats del francès o de l'anglès) o la inserció vocàlica en posició final de mot motivada sil·làbicament (documentada en espanyol, o en determinades varietats del francès, entre d'altres).

I en l'altre extrem, altra vegada, hi ha l'elisió de la *-n* i la *-r* posttòniques finals, que no és possible trobar en tantes llengües (veg. Bonet et al., 2005: 6, en què s'explica com l'elisió de la *-n* està generalment relacionada amb la nasalització vocàlica en alguns dialectes de l'italià i de l'occità, o com l'elisió de la *-r* es troba en gascó, occità i en algunes varietats de l'anglès i del francès).

Naturalitat i essencialitat

També estretament vinculat a això hi ha la qüestió de la naturalitat. Alguns autors consideren que la no-excepcionalitat, la regularitat, és una conseqüència del caràcter «natural» o «essencial» de determinats processos (Chen, 1973) i de les restriccions que els desencadenen en una llengua específica, en la mesura que «[they] define the basic syllable canons and other central aspects of the language» (Itô i Mester, 1999: 65). El problema d'aquesta correlació és que, com la que fèiem abans, té un caràcter circular inevitable i depèn massa de qüestions lingüístiques particulars. Un procés pot ser essencial en una llengua, perquè mai es transgredeix (per exemple, l'epèntesi en posició final en espanyol, cf. *air*[e]), i no ser-ho tant en una altra (el mateix procés en català, en què sí que es transgredeix). Amb tot, la naturalitat del procés no és mai l'origen del fenomen sinó que més aviat n'és una conseqüència. Prenent en consideració

aquesta darrera reflexió, ens podríem demanar si és el caràcter sil·làbic del fenomen en qüestió allò que el fa més natural i sistemàtic: sembla que no és així tenint en compte que la subaplicació de la inserció vocàlica contravé a estructures sil·làbicament molt marcades, com les que tenen una relació interna de sonicitat creixent.

Productivitat, força fonològica i atracció magnètica

Un altre criteri de distinció, situats en aquest cas en la llengua objecte d'anàlisi, seria la *productivitat* i la *força* del procés o de la restricció que en dóna compte. Hi ha processos que, en una llengua determinada i en un estadi diacrònic concret, són més productius que d'altres i tenen, per tant, una major força fonològica o, en termes de Holden (1976), una major atracció magnètica (*magnetic attraction*). Sembla indiscutible, en aquest sentit, que la força o el grau de productivitat de l'ensordiment d'obstruents finals o de la inserció vocàlica en mots començats en *sC-* (que transcendeix en tots els àmbits de la llengua i elements lèxics de la llengua) és major que la productivitat dels processos d'elisió de la *-n* i la *-r* finals (que té un àmbit d'aplicació molt més —i cada vegada més— reduït).

Les reflexions de Skousen (1972) i de Kiparsky (1973), que van en aquesta direcció i que inclouen també l'evidència diacrònica, són reveladores. Skousen constata que «by just looking at statistic data, there is no way at present for a linguist to determine *what regularities speakers will capture*» (veg., però, les propostes de Zuraw, 2000). Segons l'autor, d'altra banda, els lingüistes, com a mínim els fonòlegs, haurien d'observar evidència externa, com ara la que es troba en l'adquisició lingüística o en el canvi lingüístic per tal de determinar quina mena de gramàtiques són psicològicament reals. L'autor examina algunes regles del finès (com ara la coneguda regla d'assibilació) des d'aquest punt de vista, i arriba a la conclusió que no existeixen en el sistema fonològic de la llengua. Segons Kiparsky, Skousen té raó quan diu que una regla fonològica és real si les violacions superficials (casos d'opacitat (1) de Kiparsky, 1971; veg. nota 3 en aquest treball) que poden emergir a través dels manlleus o l'operació de regles tendeixen a ser eliminades. Però l'afirmació contrària, això és, que una regla no és real si les violacions superficials *no* tendeixen a ser eliminades, és massa potent. Els arguments de Kiparsky són dos: un fa referència a la feblesa de l'evidència diacrònica quan només se circumscriu a una llengua determinada (2); l'altre fa referència a la no-homogeneïtat pel que fa a les causes de les violacions superficials (3).

(2) [...] the failure of a specific change to occur in a specific language at a specific period means nothing, since no one has been able to show conditions under which a change, however natural, must take place. Negative historical evidence must take the form of a universal statement to be of any value. A statement of the type «changes of the type X never occur» needs a linguistic explanation, but a statement of the form «change X did not occur in language L at time T», in our present state of knowledge, does not. Hence, the failure of surface violations of a rule to be eliminated is no proof that the rule is linguist's figment.[6]

(3) All surface violations of a rule need not be exceptions to it, and if they are not, there is no reason why they should become eliminated.[7]

Aquí caldria fer una puntualització de la mateixa naturalesa que la que fèiem quan parlàvem de l'essencialitat i la naturalitat dels processos. La productivitat, com tampoc la naturalitat o l'essencialitat, no pot considerar-se la causa de l'absència d'excepcionalitat, sinó que n'és una conseqüència, és a dir, un procés es considera productiu en una llengua una vegada s'observa que tendeix a no transgredir-se en cap circumstància, però no a la inversa, això és, com que un procés és productiu no tendeix a transgredir-se. Per fer una afirmació com aquesta, caldria tenir criteris independents per determinar què és productiu i què no ho és, a banda del que ocorre en la llengua objecte d'estudi.

Transmissió via ortogràfica, via llengua veïna, via llengua culta

Altres raons que se solen adduir per explicar l'excepcionalitat són la influència que pot exercir l'ortografia, la llengua a través de la qual s'adapta el manlleu (en el cas del català, se sol atribuir a la influència de la llengua espanyola) o el registre a partir del qual se sol importar la peça lèxica. Compartim amb Mascaró l'escepticisme respecte del segon factor i també respecte del primer i del tercer. Com és que l'ortografia té influència en els casos que afecten la reducció vocàlica (cf. *classe*, *base*, etc.) i no pas en els casos que afecten l'ensordiment d'obstruents finals (cf. *clu**b***, *pu**b***, *we**b***, paraules d'altra banda amb una alta in-

6 Kiparsky ([1973] 1982b: 165-166).
7 Kiparsky ([1973] 1982b: 166).

cidència escrita, tant en retolació com en mitjans digitals)? Sembla clar que hi ha altres factors que hi entren en joc, que van més enllà de la simple fidelitat a les formes ortogràfiques. El mateix es pot argumentar en relació amb la influència de llengües veïnes o registres formals.

Respecte d'aquesta qüestió, tanmateix, Wheeler em comenta si no és lícit plantejar-se si hi ha determinades excepcions que es manifesten únicament en comunitats bilingües, en què una llengua té el procés i l'altra no; aquest seria el cas de la reducció vocàlica, que opera en català però no en espanyol. El mateix autor em comenta que les excepcions a la reducció vocàlica de les vocals de la sèrie anterior a neutra en català oriental continental «suposadament arriben per interferència de llengües en contacte: es naturalitzen formes pronunciades a la castellana». Si bé això pot ser cert, res no impedeix afirmar, en la mateixa línia del que hem anat dient en aquest treball, que els processos que són més estables i per tant més productius (com ara l'ensordiment d'obstruents finals), són els menys susceptibles de veure's influïts per condicionants externs com ara el sistema d'una llengua veïna; els que en canvi no ho són tant doncs permetrien la penetració d'altres sistemes.

Amb tot, sembla que és difícil trobar criteris que ens permetin determinar amb total certesa si un procés és productiu o no, regular o no, en una llengua determinada. Com a mínim, però, disposem d'un conjunt de factors que, sobretot si es consideren conjuntament, ens ajuden a destriar amb certa precisió si un procés és productiu, regular, o no ho és. Tenint en compte l'acompliment o no d'aquests factors, es poden establir graus diferents de productivitat (veg. el Quadre I de l'Apèndix), on, per qüestions expositives, els factors esmentats apareixen en la seva forma negativa. De fet, aquests criteris a què hem fet referència recorden força els que havia proposat la fonologia lèxica quan distingia entre regles lèxiques i postlèxiques. D'aquestes qüestions formals, i d'altres, me n'ocupo en l'apartat següent.

Com?

Una vegada acceptada una resposta de les anteriors com a vàlida i una vegada hi estem més o menys compromesos, cal explicar com donem compte formalment d'aquesta excepcionalitat. Amb tot, cal advertir d'entrada que la majoria de solucions formals al fenomen són poc explicatives i tenen un component taxonòmic important. Però com a mínim la taxonomia ens permet veure les coses amb una major claredat.

La fonologia lèxica i la teoria de l'optimitat estratal

Una manera de discriminar els processos regulars dels que no ho són és ubicant-los en nivells diferents (el lèxic i el postlèxic) i atribuint-los a dues menes diferents de regles: les *regles lèxiques* i les *regles postlèxiques*. Aquesta distinció és el que proposa la fonologia lèxica, desenvolupada a l'inici dels anys vuitanta per Kiparsky (1982a, 1985, 1988) i pels seus col·legues i seguidors (Mohanan, 1982, 1986) (veg., també, Kaisse i Hargus, 1993, i Hargus i Kaisse, 1993). De fet, és des de Mohanan que hi ha l'assumpció generalitzada que només les regles lèxiques tenen excepcions, ja que les postlèxiques operen *després* i *fora* del lexicó. Altres aspectes rellevants de la fonologia lèxica són que introdueix la interacció entre els components fonològic i morfològic (incorporant aspectes com ara l'ordre afixal, l'organització estratal, la ciclicitat, la distinció de fenòmens del nivell del radical (nivell I, on són rellevants les fronteres relatives a la flexió, a la derivació i a la derivació zero) i del nivell del mot (nivell II, on són rellevants les fronteres de la prefixació i la composició). Amb tot, la fonologia lèxica categoritzava els fenòmens en lèxics i postlèxics en funció de si reunien o no un conjunt de condicions/propietats, les quals reprodueixo en el Quadre II de l'Apèndix, citant gairebé literalment Kaisse i Hargus (1993) i Kaisse i McMahon (2011). Això és, per «diagnosticar» si un fenomen és lèxic o no, és a dir, si pateix de l'anomenada *síndrome lèxica* o no, calia comprovar si complia el conjunt de trets de la columna de l'esquerra. El problema d'aquesta divisió és que els processos no s'adeqüen de forma nítida al conjunt de condicions que en principi els són pròpies, o tenen comportaments contradictoris respecte de les diferents condicions (és a dir, en compleixen algunes però no d'altres), o estan relacionats amb fets independents. De fet, tal com sospiten Kaisse i McMahon (2011: 2.241), «[the] lexical syndrome is like so many other things once thought to be universal but now realized to be violable —it is not an utterly exceptionless principle, but an insight into the unmarked state of affairs in phonologies».

La fonologia lèxica ha transcendit en teoria de l'optimitat en forma del que es coneix com a fonologia lèxica optimal (Kiparsky, 2000), teoria de l'optimitat derivacional (Rubach, 2000), i teoria de l'optimitat estratal (Bermúdez-Otero, 2011), que el que fan, amb diferències de detall, és proposar jerarquies de restriccions diferents, és a dir, gramàtiques diferents, en funció del nivell, de l'estrat (això és, el nivell del radical, el de la paraula i el de la frase). En contrast amb la fonologia lexical, la teoria de l'optimitat estratal rebutja les regles de reescriptura i per tant la idea que les regles lèxiques o les regles del primer nivell (nivell de tema o de radical) estan subjectes a condicions d'aplicació especials. Com a conseqüència d'això, la teoria de l'optimitat estratal fa afirmacions molt

més moderades sobre les excepcions que la fonologia lèxica. Amb tot, una predicció que sí que es desprèn de la teoria de l'optimitat estratal és la generalització de Chung (Bermúdez-Otero, 2012), que diu que si les formes creades mitjançant sufixos del primer nivell hereten cíclicament una propietat de les seves bases, aleshores la mateixa propietat es trobarà o bé contrastivament o bé excepcionalment en les formes monomorfèmiques. En anglès, per exemple, l'accent secundari no inicial que el derivat del primer nivell 'orìginal-íty' hereta de la seva base 'oríginal' es troba també excepcionalment en la forma simple 'Epàminóndas'. La generalització de Chung reflecteix efectes de jerarquització de restriccions de fidelitat en el primer nivell. De manera general, Bermúdez-Otero (2012) unifica la generalització de Chung, l'existència de ciclicitat dins del primer nivell, i la relativa falta de productivitat de la morfologia del primer nivell, per mitjà d'una versió de l'optimitat estratal en què les construccions del primer nivell s'emmagatzemen de manera no-analítica, i la gramàtica del primer nivell funciona a la manera de regles de redundància lexical.

Aquests models s'han focalitzat, però, a reparar problemes relacionats amb el caràcter paral·lel de la teoria de l'optimitat estàndard i a explicar qüestions d'opacitat i ciclicitat, més que no pas a discutir sobre el conjunt de factors que caracteritzen la síndrome lèxica, entre elles l'excepcionalitat.

Diacritització, regles majors i regles menors (en el SPE), indexació i cofonologies (en teoria de l'optimitat)

La fonologia generativa que avui dia anomenem clàssica també havia intentat donar compte de l'excepcionalitat, i ho havia fet a partir de mecanismes diferents. Un mecanisme molt emprat fou el dels trets *diacrítics*, *a*) els que singularitzaven els elements lèxics en funció de l'estrat al qual pertanyen (per exemple, l'estrat del lèxic nadiu ([+nadiu]) i l'estrat del lèxic no nadiu ([–nadiu]); *b*) els que establien que, per a cada regla *n*, hi havia un tret [± regla *n*], de manera que, tot i que per defecte la majoria dels elements lèxics estaven marcats com a [+regla *n*], (*i*) un element lèxic podia estar marcat com a [–regla *n*], de manera que era una excepció a la regla en qüestió, (*ii*) un conjunt d'elements lèxics, com ara els marcats com a [–nadiu], o els que apareixien en un context morfològic determinat, podien ser excepcions a la regla. És l'exemple que dóna Mascaró (aquest volum) referint-se a la proposta de Wheeler ([1974] 1979) per explicar la regla d'elisió de la *-r* final, per a la qual elements excepcionals com ara *mar* hi estan marcats negativament. Per tal de salvar l'*adhocitat* d'aquesta manera de procedir i per tal de formalitzar el fet que hi pot haver

una certa regularitat dins de la irregularitat («una "subregularitat" en els termes de l'època»; cf. Mascaró, aquest volum), Lakoff (1970) va proposar un sistema basat en la distinció entre regles majors, que operaven per defecte i en la majoria dels casos, i regles menors, que operaven damunt del conjunt dels elements que hi estaven marcats positivament: és la proposta de Lleó i Mascaró ([1969] 1976), a què es refereix Mascaró (aquest volum), relativa al comportament dels segments oclusius bilabials sonors que alternen amb [w] (*nova* ~ *nou*), per als quals es formula una regla general 'b → w / _ { ≠, C}', i al comportament dels correlats dental i velar, que minoritàriament també experimenten la semivocalització (*graduar* ~ *grau*; *noguera* ~ *nou*), fet que expressen mitjançant una regla menor del tipus 'd,t → w / _ { ≠, C} MENOR'. És important tenir en compte que els casos subregulars no només es formalitzen en forma de regla menor, sinó que també es representen al·lomòrficament en el lexicó. D'aquí que aquestes regles menors es coneguin també com a regles de *redundància*. Els casos del tipus *adobar* ~ *adob* o *tubet* ~ *tub*, amb ensordiment de l'oclusiva sonora, estan marcats negativament per a la regla general de semivocalització.

En teoria de l'optimitat, la diacritització adopta la forma de restriccions indexades, i els efectes són els mateixos que les regles marcades negativament en el sistema del *SPE*: es considera que hi ha determinades restriccions de fidelitat que estan indexades i que només operen en material amb una determinada afiliació morfològica, fet que explica que un determinat procés quedi bloquejat en determinats contextos morfològics. També s'ha proposat d'indexar les restriccions de marcatge per explicar no només els casos de blocatge d'un procés, sinó també els casos de desencadenament i blocatge (Pater, 2000). El que és clar és que tant el sistema de diacritització del *SPE* com el sistema d'indexació de la teoria de l'optimitat no fan altra cosa que taxonomitzar un conjunt d'elements dins d'un altre conjunt i pressuposen que els parlants tenen tots aquests elements marcats o indexats. Fer això no implica cap avantatge cognitiu respecte de tenir, per exemple, llistes de mots amb representacions fonològiques diferents: en altres paraules, suposar que *mar*, *bar*, *motor*, *amor* estan indexats per a la restricció de fidelitat que protegeix la consonant final i que, en canvi, no ho estan *carrer*, *fuster*, *llorer*, o *matar* implica el mateix cost que dir que els primers tenen una sola representació fonològica (amb la *-r* final) i que els segons en tenen dues (amb la *-r* i sense la *-r* final). Si els grups fossin sincrònicament més homogenis, de fet, la indexació faria més sentit, però què distingeix *dolor*, amb elisió, d'*amor*, sense elisió?

Un altre model que ha mirat de donar compte de comportaments divergents com els que tractem aquí és el de les *cofonologies*, és a dir, aquell model

que entén que més d'una jerarquia és possible en la varietat d'un mateix parlant (Anttila, 1997, 2002). I ho fa mitjançant la manca de jerarquia entre dues restriccions en conflicte: els morfemes són lliures de seleccionar un dels dos rànquings possibles o no seleccionar-ne cap, cosa que dóna lloc a la variació. El problema d'aquesta proposta és que lliga l'excepcionalitat amb la variació, i tot i que hi pot haver estadis en què això és així —*talibà* alterna actualment amb *taliban*—, aquest no és precisament el cas. El que sí que fa sentit és pressuposar que, de la mateixa manera que els parlants multilingües tenen més d'una gramàtica, una per a cada llengua, poden tenir dues gramàtiques diferents en convivència (la *productiva contemporània* i la *productiva antiga*) fins que s'arriba a un moment en què una de les dues s'imposa a l'altra (veg., per exemple, Pons-Moll, 2012b, per a una argumentació en aquesta línia).

Alternatives representacionals: al·lomorfia, subespecificació, llistatge i freqüència

L'aproximació representacional a l'excepcionalitat més popular i tradicional és l'al·lomorfia, això és, pressuposar que el parlant té llistades representacions fonològiques diferents per al mateix morfema en aquells casos en què la variació no pot explicar-se de forma regular, ja sigui a través de regla, ja sigui a través de jerarquia. És el que proposa Wheeler (2005) per als casos del tipus *carrer/mar* o *cançó/nan*: els primers tindrien una doble representació subjacent (amb consonant i sense consonant final: *carrer*; *cançó*) i la gramàtica (concretament la restricció No-Coda) seleccionaria la representació sense la consonant final en els casos en què es troba en aquesta posició, això és, la de coda, i la representació amb la consonant final en la resta dels casos. Els segons, en canvi, que no emergeixen mai sense la consonant final, tindrien una única representació, amb la consonant final. Cal fer notar aquí un aspecte molt interessant: fins ara hem considerat que les formes excepcionals eren les que transgredien la regla d'elisió de les consonants *-r* i *-n* en posició final; ara, llistant dues representacions per a les formes del tipus *carrer* i *cançó*, estem traslladant l'excepcionalitat a les formes que havíem considerat regulars. És una manera prou elegant d'expressar que el procés ha deixat de ser productiu en català.[8]

8 De fet, Max Wheeler em comenta el següent: «La supressió de /r/ final fou una tendència que mai no es va completar del tot; estava subjecta a difusió lèxica, però mai no hi hagué una època en la qual *r# fos vàlida. La tendència, en català, portava directament a al·lomorfia en els lexemes corresponents. No així en anglès d'Anglaterra, on $*r]_{Coda}$ sempre >> Fidelitat, de tal manera que costa molt als

Una altra aproximació de tipus representacional, amb els mateixos efectes, és la subespecificació (Inkelas et al., 1997). Bonet et al. (2005), per exemple, consideren com a possible explicació a la variació relativa a l'elisió de la *-r* i la *-n* marcar les consonants finals dels casos amb elisió amb un segment flotant /R/, susceptible a l'elisió (*dolor* /duloR/ [duló]), i les consonants sense elisió, amb un segment ancorat /ɾ/, no susceptible a l'elisió (*motor* /mutoɾ/ [mutór]).

Una altra aproximació és la que pressuposa que els parlants fan ús de dos recursos: les tendències estadístiques i el llistatge. Zuraw (2000), per exemple, pressuposa que les formes superficials de les paraules (en la seva anàlisi, polimorfèmiques) estan lèxicament llistades, i que hi ha una restricció, USALLISTES, que requereix que, si una llista existeix, s'ha d'emprar. Si aquesta restricció està jerarquitzada amunt, les paraules es comportaran d'acord amb la manera com estan llistades al lexicó. Per a les paraules sense sentit, per a les quals no es pot accedir al llistatge lèxic, són les restriccions de marcatge i de fidelitat jerarquitzades més avall en la jerarquia les que seran decisives. Ara bé, si l'aprenentatge ocorre segons l'algoritme d'aprenentatge gradual, els aprenents arribaran a una jerarquia estocàsticament variable d'aquestes restriccions que reproduirà la probabilitat que un procés es doni d'acord amb les dades observades en l'entorn (de fet, en el lexicó existent). El resultat és una gramàtica en què les formes existents estan llistades i les formes noves (això és els manlleus) reprodueixen les generalitzacions estadístiques que és possible trobar en aquestes llistes.

Excepcionalitat i percepció

Ja per acabar aquesta secció, farem referència a una possible explicació als comportaments asimètrics que hem vist que es relaciona amb qüestions perceptives, que s'apunta ja a Pons-Moll ([2009, 2010] 2011) i que em ratifica Jiménez arran d'aquests comentaris en la sessió del CLUB 21. La teoria del P-Map de Steriade (2009) estableix que hi ha fenòmens que impliquen un major canvi, un major cost de fidelitat, des d'un punt de vista perceptiu. Per exemple, el canvi de X a Ø que trobem en fenòmens com ara l'elisió de la *-n* i la *-r* posttòniques finals és molt més perceptible, molt més costós des d'un punt

anglesos de suprimir aquest procés en L2 (igual que als hispànics de suprimir Æ → V/ #_sC). [...] La supressió de /n/ final esdevingué opaca com a conseqüència d'un altre procés regular («counterfeeding»): -nd- > nn > n, el qual va introduir noves /n/ finals: *pregon*, *segon*, *pren*, *entén*, *fon*, etc. Deu fer un millenni que l'alternança /n/ ~ Ø esdevingué al·lomòrfica».

de vista de fidelitat, que no pas el canvi de sonor a sord que podem trobar en l'ensordiment d'obstruents finals. Això explicaria que el primer tipus de procés tendeixi a bloquejar-se en diferents circumstàncies i que no ho faci el segon. Hi hauria fenòmens que quedarien a mig camí, com ara la simplificació de grups consonàntics finals, que, per bé que impliquen un canvi de X a Ø, el canvi perceptiu és menor per la manca de contrast amb els segments adjacents. Així mateix, la reducció vocàlica, com l'ensordiment, implica només canvi de trets, però potser no d'una manera tan subtil com l'ensordiment. L'únic cas que es desmarcaria d'aquesta possible explicació és la inserció vocàlica, que pot bloquejar-se en posició final (bal. *centr*), però mai en posició inicial (**sperar*). D'acord amb el P-Map esperaríem, per a aquests casos, un comportament homogeni, amb bloqueig de la subaplicació a causa del cost que implica per a la fidelitat. De totes maneres, les circumstàncies que envolten ambdós fenòmens són ben diferents. La inserció en posició inicial de mot no es veu condicionada en cap cas per la pressió analògica (tots els verbs del paradigma contenen la vocal inicial), mentre que sí que ho està la vocal final, i, a més, es troba en una posició més prominent (la inicial) que no pas l'altra (la final). Amb tot, aquesta és una línia de recerca que cal explorar.

On?

Respondre a l'*on* vol dir respondre a diferents qüestions.

(4) **a.** A quina mena d'elements, això és, de categories (verbs, noms, adjectius, etc.) sol afectar l'excepcionalitat?
b. En quina posició dins del mot (posició inicial, posició final, posició intermèdia) sol emergir amb més freqüència?
c. En quins contextos morfològics sol aparèixer (nivell lèxic, nivell postlèxic; contextos derivats, no derivats, etc.)?
d. A quines restriccions de concurrència està sotmesa? És a dir, fins a quin punt poden conviure la fonologia «regular» i la fonologia «no regular» en una mateixa paraula?

Pel que fa a la primera qüestió, Mascaró (aquest volum) comenta que l'excepcionalitat sol afectar els noms, en menor mesura els adjectius i no gens els verbs. Això sembla que és així en la majoria dels casos: les excepcions a la reducció vocàlica afecten majoritàriament els noms (*bas*[e], *class*[e], *tel*[e]), en menor mesura els adjectius (*enorm*[e], *infam*[e]), però no pas els verbs, encara

que siguin d'origen culte (*commour*[ə]). De fet, una prova que això és així segons l'autor és que el pas d'un nom amb manca de reducció vocàlica (*espòn s*[o]*r*, *tel*[e]) a un verb n'implica l'aplicació (*espons*[u]*ritzar*; *tel*[ə]*visar*) (sobre aquesta qüestió, veg. més avall).

Tot fa pensar que la categoria verb és més productiva (fet que es correlaciona amb un major automatisme i sistematicitat) que no pas la categoria nom, i això explica altres fenòmens com ara el comportament de la pressió paradigmàtica en mallorquí, que opera sense límits en el sistema verbal de la primera conjugació, però amb constrenyiments en la derivació (veg. Pons-Moll, 2013). En tot cas, dins de la categoria verb, cal distingir també les classes verbals: la primera conjugació, en tant que més freqüent, és més susceptible a aquesta mena de fenòmens de pressió paradigmàtica que no pas les dues altres conjugacions. De totes maneres, res impedeix que els verbs siguin un context que propiciï l'excepcionalitat: en mallorquí no hi ha aplicació normal de la reducció vocàlica en qualsevol mot d'introducció recent en què la vocal es troba en posició inicial de radical i precedida de consonant labial, sigui quina sigui la categoria lèxica: *sup*[e]*ditar*, *m*[e]*ditar*, *m*[e]*canitzar*, *f*[e]*licitar*; *v*[e]*rt*[e]*brar*, *f*[e]*d*[e]*rar*; *f*[e]*minitzar*, *esp*[e]*cialitzar*. A més, tal com s'ha constatat abans, són un context idoni per a la subaplicació motivada morfològicament (*entén*, *cantaran*, *man*; *pegaré*, *nevaria*; *cant*, *mòlt*, *resolt*; *compr*, *restaur*, etc.). I, tal com em fa notar Jiménez, és possible trobar excepcions a la reducció vocàlica en valencià precisament només en les formes verbals *obrir* i *omplir*, que tendeixen a pronunciar-se amb la vocal mitjana oberta.

Pel que fa a les posicions dins del mot que afavoreixen l'excepcionalitat, sembla clar que en el cas del català hi ha una tendència a les posicions extremes. De fet, tant si l'excepcionalitat es relaciona amb marcatge posicional (veg. Lloret i Jiménez, 2008 i treballs subseqüents) com si es relaciona amb fidelitat posicional (veg. Pons-Moll, 2011 i treballs subseqüents), els extrems són decisius a l'hora d'explicar comportaments discrepants respecte de la fonologia regular. Hi ha però altres posicions favorables a la subaplicació, com ara la posició posttònica (cf. òp*era*, *còlera*, etc., amb [e]).

Un altre aspecte íntimament lligat a aquest darrer és el dels contextos derivats i els contextos no derivats. Fou Kiparsky qui per primera vegada va relacionar l'excepcionalitat als contextos no derivats (fet que es coneix com a *underived environment effects*): les excepcions tendeixen a emergir en els contextos no derivats i desapareixen en els contextos derivats. En el cas del català, aquests casos han estat estudiats per Mascaró ([1976] 1978, 2003), que dóna exemples, com ara *Bòst*[o]*n* ~ *bost*[u]*nià*; *cànc*[e]*r* ~ *canc*[ə]*rigen*; *Wagn*[e]*r* ~ *wagn*[ə]*rià*, i als quals podem afegir *còl*[o]*n* ~ *col*[u]*n*[u]*scòpia*; *v*[e]*det* ~ *v*[ə]*detisme*.

Mascaró (2003: 117) aporta altres exemples en aquest sentit: ***C**ervantes* [θ], ***c**ervantí* [s]. El problema d'aquesta predicció kiparskyana és que no és general. En altres casos, pot passar justament a la inversa: són els contextos derivats els que presenten l'excepció. A tall d'exemple, si considerem que el truncament dóna lloc a formes «derivades», arribem a la conclusió que és en el context derivat on hi ha l'excepció: *Montserrat* vs. *Montse*; *televisió* vs. *tele*; *professor* vs. *profe*; [ə] vs. [e]; *motocicleta* vs. *moto* [u] vs. [o].

Un altre aspecte que convé considerar és la concomitància de les estructures excepcionals amb les que no ho són, és a dir, fins a quin punt un tret excepcional en pot desencadenar un altre, o, en altres paraules, pot un tret excepcional conviure amb un que no ho és? Està renyida aquesta convivència?

Aquesta qüestió ha estat estudiada per Bonet et al. (2007: 3) i per Cabré (2009, 2010). Aquests autors fan notar, per exemple, que la *manca de reducció vocàlica* en casos com ara *pòster*, *mòdem*, *euro*, *Bòston*, etc. provoca un procés metafònic en què la *vocal tònica* tendeix a fer-se *tancada* (*p*[ó]*st*[e]*r*, *m*[ó]*d*[e]*m*, *poli*[é]*st*[e]*r*, *S*[ó]*crat*[e]*s*; [é]*ur*[o], *B*[ó]*st*[o]*n*) i no pas oberta; si, en canvi, opera la reducció vocàlica normal, aquest procés metafònic no es dóna, o es dóna en la versió diametralment oposada (*p*[ɔ́]*st*[ə]*r*, *m*[ɔ́]*d*[ə]*m*, *poli*[ɛ́]*st*[ə]r, *S*[ɔ́]*crat*[e]*s*; [ɛ́]*ur*[u], *B*[ɔ́]*st*[u]*n*. Això mateix es pot plantejar d'una manera lleugerament diferent dient que les [e] i les [o] àtones no poden conviure en la mateixa paraula amb una vocal tònica mitjana oberta (Cabré, 2002: 929). La idea seria que un procés genuí (com ara la reducció vocàlica) ha de conviure amb una estructura genuïna (com ara les vocals mitjanes obertes en posició tònica). De fet, aquesta generalització és extensible a altres casos de la llengua: a Pons-Moll (2014) es considera la possibilitat que, atès que els sufixos preaccentuats impliquen sempre les vocals [i], [u] i [ə] en posició àtona (que formen part del sistema vocàlic àton que podem anomenar genuí del central), es combinen amb vocals mitjanes obertes, més genuïnes en posició tònica que no pas les tancades, en el radical tònic al qual s'adjunten (cf. *esf*[é]*ra*, però *esf*[ɛ́]*r*[i]*c*; *tel*[ɛ́]*f*[u]*n*; *tel*[ɛ́]*gr*[ə]*f*); aquest efecte només seria visible en contextos derivats.

Pel que fa a la resta de fenòmens amb excepcionalitat, és possible trobar alguna tendència en aquesta direcció però en cap cas es tracta d'una qüestió sistemàtica. Els casos del tipus *somelier*, *amateur*, *tobogan*, *orangutan*, etc., amb manteniment de les consonants finals, tendeixen a realitzar-se amb les vocals mitjanes tòniques tancades i sense reducció vocàlica (sobretot quan es tracta de la *e*, tot i que també pot afectar la *a*): *s*[o]*m*[e]*li*[ér], [a]*m*[a]*t*[ér], [o]*r*[a]*n guta*[n]. La correlació, però, no és estrictament obligatòria, ja que és possible sentir [u]*r*[ə]*nguta*[n] o *s*[u]*m*[ə]*li*[ér]. El que és clar, però, és que si opera l'eli-

sió, seguint el sistema «tradicional», aleshores operen obligatòriament la resta de fenòmens tradicionals: [u]*r*[ə]*nguta*[∅].

Wheeler i Jiménez em fan notar altres aspectes interessants, rellevants en aquesta secció, com ara que no hi ha cap llengua romànica en la qual els contrastos protoromànics entre les vocals mitjanes tòniques obertes i tancades deixin de suprimir-se en tota síl·laba àtona. L'únic cas seria el que esmentàvem més amunt, relatiu a les formes *omplir* i *obrir* en valencià, que es realitzen amb el correlat obert.

Quan?

Respondre al *quan* vol dir respondre a diferents qüestions, una de les quals ja és formulada de manera directa per Mascaró.

(5) **a.** «En quina situació, en particular a partir de quin nombre d'excepcions, un procés deixa de ser regular i es tracta com a al·lomorfia, és a dir lèxicament? Dit d'altra manera, quines condicions són necessàries perquè qui adquireix el sistema fonològic de la llengua projecti, a partir d'elements universals i de les dades, una regla i no pas un seguit d'al·lomorfs?»

b. Tenint en compte que pot esdevenir-se la situació inversa, una altra qüestió que ens hem de demanar és a partir de quin nombre d'excepcions la no-aplicació d'un procés deixa de ser excepcional i passa a formar part de la fonologia regular de la llengua?

La primera pregunta, tal com avisa Mascaró, no té encara una resposta clara. Hi ha, però, alguns experiments que permeten deduir si un procés és encara productiu, com ara els *wug-tests*, això és, experiments amb paraules potencials però sense sentit, sense significat, que permeten descobrir quines generalitzacions tenen interioritzades els parlants i quines no. A tall d'exemple, per tal de saber si els processos d'elisió de la *-r* i la *-n* posttòniques finals són encara productius, en quin grau ho són, o si estan emmagatzemats al·lomòrficament, caldria investigar com els parlants fan els singulars de pseudoparaules com ara **bans*, **cuns*, **plons*, o com interpreten la base, el radical, de pseudoparaules com ara **tantoneta*, **cantonot*, **cantonar*, o **foneret*, **pasterot*, **soneró*.

Tal com ens qüestionàvem, un pas més enllà del llistatge al·lomòrfic és quan el que és excepcional passa a ser regular. És sabut que diacrònicament hi ha evolucions diacròniques contradictòries: és el cas de l'elisió de la *-n* i de la *-r* posttòniques finals i de la reducció vocàlica, que són processos que van comen-

çar a operar de manera sistemàtica en determinats dialectes (i no en uns altres), la plena productivitat dels quals, però, està aturada, tal com indica el sistema d'adaptació de manlleus d'aquestes varietats, o el comportament de les formes estrictament excepcionals, que no sembla que apuntin a una adaptació cap a la fonologia regular (veg., per a aquesta qüestió, la nota 9). En aquest sentit, quan s'estudien els manlleus, cal preveure dues direccions: o bé els manlleus s'acaben adaptant al sistema/als processos genuïns de la varietat dialectal en qüestió, o bé són indicadors de cap on van els trets i de fet d'un canvi. Les tradicionals excepcions a la reducció vocàlica (*classe*, *base*, *fase*, *Balmes*, *Pedralbes*; *península*, *medicina*, *benzina*, *Mediterrani*) no sembla que apuntin *de forma natural* (això és, sense intervenció de la normativa) cap a una adaptació al vocalisme àton genuí del català oriental, en la mesura que ara per ara s'han mantingut com a excepcionals durant un període de temps prou significatiu. En tot cas, és clar que ara ens trobem en un estadi de convivència de dos sistemes, els quals, per la situació de variació i d'ambigüitat que es dóna, seria imprecís qualificar de *regulars* i d'*irregulars*. De fet, en el cas del mallorquí, no és atrevit pronosticar —tal com havia fet ja Veny—[9] un sistema vocàlic àton del tipus [i, u, **e**, o, ə], en aquest cas afavorit per diferents forces: d'una banda, les ocurrències de [e] àtona provocada per la pressió paradigmàtica; d'altra banda, les ocurrències de [e] provocades per la posició que ocupa aquest segment dins de la paraula (amb les posicions prominents afavorint-ne l'aparició, en detriment de la neutra), i, finalment, la necessitat d'obtenir un sistema vocàlic àton simètric, on la [o] té un paral·lel en les vocals de la sèrie anterior.

Reflexions finals

L'article de Mascaró és clarivident a l'hora de discriminar allò que és excepcional i allò que no ho és. L'article, a més, ens ha servit de pretext per reflexionar una mica més sobre la regularitat i l'excepcionalitat en fonologia. Hem vist com n'és de difícil trobar criteris nítids que permetin determinar amb total certesa si un procés és productiu o no, regular o no, en una llengua determinada. Com a mínim, però, disposem d'un conjunt de factors que, sobretot si es consideren conjuntament, ens ajuden a destriar amb una certa precisió si un procés és productiu, regular, o no ho és. D'acord amb el que hem defensat, els processos

9 Respecte d'això, Max Wheeler em comenta, carregat de raó, el següent: «No es podria dir que una anàlisi del mallorquí que proposés un sistema vocàlic àton [i, u, o, ə] seria simplement incorrecta? Si aquell ha estat admès, ha estat per ignorància dels fets».

productius són els que, de fet, tenen realitat psicològica, és a dir, els que realment actuen com a processos en la gramàtica del parlant, i això es manifestaria en el conjunt de factors a què ens hem anat referint en aquests comentaris.

Pel que fa als *factors interns*, és a dir, aquells que ens permeten determinar de quina manera el procés està interpretat, computat en la ment del parlant, caldria incloure els següents:

a. absència (*vs*. presència) d'excepcions;
b. aplicació normal (*vs*. no-aplicació) en els manlleus;
c. manca de subaplicació (*vs*. subaplicació) per raons morfològiques;
d. transferència a la L2 (*vs*. no transferència a la L2);
e. opacització del procés per interacció amb un altre (*vs*. no-opacització).

Pel que fa als *factors externs*, que actuarien com a indicadors per a l'analista sobre com un procés ha estat interpretat pel conjunt de parlants de la llengua objecte d'estudi, caldria incloure:

f. l'homogeneïtat (*vs*. l'heterogeneïtat) intralingüística o interdialectal;
g. la tendència diacrònica a la preservació o a l'extinció.

Tenint en compte l'acompliment o no d'aquests factors, es poden establir graus diferents de productivitat (veg. el Quadre I de l'Apèndix), on, per qüestions expositives, els factors esmentats apareixen en la seva forma negativa. (De fet, aquests criteris a què fem referència recorden força els que havia proposat la fonologia lèxica quan distingia entre regles lèxiques i postlèxiques; veg., en aquest sentit, el Quadre II.)

Referències bibliogràfiques

ANTTILA, Arto (1997). *Variation in Finnish phonology and morphology*. Tesi doctoral, Stanford University.

ANTTILA, Arto (2002). «Morphologically conditioned phonological alternations». *Natural Language & Linguistic Theory*, vol. 20, pàg. 1-42.

BERMÚDEZ-OTERO, Ricardo (2011). «Ciclicity». A: Van Oostendorp, Marc; Ewen, Colin; Hume, Elizabeth; Rice, Keren (ed.). *The Blackwell companion to phonology*, vol. 4, pàg. 2019-2048. Malden: Wiley-Blackwell.

BERMÚDEZ-OTERO, Ricardo (2012). «The architecture of grammar and the division of labour in exponence». A: Trommer, Jochen (ed.). *The morphology and phonology of exponence*, pàg. 8-83. Oxford: Oxford University Press.

BIBILONI, Gabriel (1983). *La llengua dels mallorquins. Anàlisi sociolingüística*. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona.

BIBILONI, Gabriel (1998). «La *e* àtona a Mallorca». A: *Estudis de llengua i literatura catalanes en honor de Joan Veny*, vol. 2, pàg. 533-539. Barcelona: Universitat de Barcelona/Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

BONET, Eulàlia; LLORET, Maria-Rosa (1998). *Fonologia Catalana*. Barcelona: Ariel.

BONET, Eulàlia; LLORET, Maria-Rosa; MASCARÓ, Joan (2005). «How unnatural and exceptional can languages become?». Comunicació presentada a la 3rd International Conference in Language Variation in Europe (ICLaVE 3), Meertens Instituut. Disponible a www.academia.edu/5478452.

BONET, Eulàlia; LLORET, Maria-Rosa; MASCARÓ, Joan (2007). «Domain and directionality in Catalan ATR harmony». Comunicació presentada al Workshop «Harmony in the languages of the Mediterranean» de la 4th Old World Conference on Phonology (OCP-4), Rodes. Disponible a http://pages.uv.es/foncat/cat/Treballs/16.Bonet.et.al.pdf.

CABRÉ, Teresa (2002). «Altres sistemes de formació de mots». A: Solà, Joan; Lloret, Maria-Rosa; Mascaró, Joan; Pérez Saldanya, Manuel (dir.). *Gramàtica del català contemporani*, vol. 1, pàg. 889-932. Barcelona: Empúries.

CABRÉ, Teresa (2009). «El sistema vocàlic del català central i l'adaptació de manlleus». A: Faluba, Kalman; Szijj, Ildikó (ed.). *Actes del Catorzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura catalanes: Universitat Eötvös Loránd de Budapest, 4-9 de setembre de 2006*, vol. 3, pàg. 111-120. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

CABRÉ, Teresa (2010). «Vowel reduction and vowel harmony in Eastern Catalan loanword phonology». A: Vigario, Marina; Frota, Sónia; Freitas, M. João (ed.). *Phonetics and Phonology. Interactions and interrelations*, pàg. 267-285. Amsterdam/Filadèlfia: John Benjamins.

CHEN, Matthew (1973). «On the formal expression of natural rules in phonology». *Journal of Linguistics*, vol. 9, pàg. 223-249.

CHOMSKY, Noam (1965). *Aspects of the theory of syntax*. Cambridge, MA: The MIT Press.

CÔTÉ, Marie-Hélène (2000). *Consonant Cluster Phonotactics: A Perception-Based Approach*. MIT Linguistics Dissertations. Cambridge, MA: MIT Working Papers in Linguistics.

HARGUS, Sharon; KAISSE, Ellen (ed.) (1993). *Studies in Lexical Phonology*. Nova York: Academic Press.

HOLDEN, Kyril (1976). «Assimilation rates of borrowings and phonological productivity». *Language*, vol. 52, pàg. 131-147.

INKELAS, Sharon; ORGUN, Cemil Orhan; ZOLL, Cheryl (1997). «The implications of lexical exceptions for the nature of grammar». A: Roca, Iggy (ed.). *Derivations and constraints in phonology*, pàg. 393-418. Oxford: Clarendon Press.

ITÔ, Junko; MESTER, Armin (1995). «Japanese phonology». A: Goldsmith, John A. (ed.). *The handbook of phonological theory*, pàg. 817-838. Cambridge, MA/Oxford: Blackwell.

ITÔ, Junko; MESTER, Armin (1999). «The phonological lexicon». A: Tsujimura, Natsuko (ed.). *The handbook of Japanese linguistics*, pàg. 62-100. Malden/Oxford: Blackwell.

JIMÉNEZ, Jesús (1997). *L'estructura sil·làbica del valencià*. Tesi doctoral, Universitat de València.

JIMÉNEZ, Jesús (1999). *L'estructura sil·làbica del català*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

JIMÉNEZ, Jesús; LLORET, Maria-Rosa (2010). «Efectes de prominència en canvis vocàlics obscurs». Comunicació presentada al XXVI Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romànica, Universitat de València. Publicat el 2013 a: Casanova Herrero, Emili; Calvo Rigual, Cesáreo (ed.). *Actas del XXVI Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románica. València 2010*, vol. 1, pàg. 657-668. Berlín: Mouton de Gruyter. Disponible a www.ub.edu/GEVAD/wp-content/files_mf/1335343916Jim_Lloret_Actes_CILFR2010.pdf.

KAISSE, Ellen; HARGUS, Sharon (1993). «Introduction». A: Hargus, Sharon; Kaisse, Ellen (ed.). *Studies in Lexical Phonology*, pàg. 1-19. Nova York: Academic Press.

KAISSE, Ellen; MCMAHON, April (2011). «Lexical Phonology and the Lexical Syndrome». A: Van Oostendorp, Marc; Ewen, Colin; Hume, Elizabeth; Rice, Keren (ed.). *The Blackwell companion to phonology*, vol. 4, pàg. 2236-2257. Malden: Wiley-Blackwell.

KIPARSKY, Paul (1971). «Historical linguistics». A: Dingwall, William O. (ed.). «A survey of linguistic science». Linguistics Program University of Maryland, College Park, Md. 576-649. [Reproduït a Kiparsky, Paul (1982b), pàg. 57-80.]

KIPARSKY, Paul (1973). «Productivity in Phonology». A: Kenstowicz, Michael; Kisseberth, Charles (ed.). *Issues in Phonological Theory*, pàg. 69-76. The Hague: Mouton. [Reproduït a: Kiparsky, Paul (1982b), pàg. 165-173.]

KIPARSKY, Paul (1982a). «From Cyclic Phonology to Lexical Phonology». A: Van der Hulst, Harry; Smith, Norval (ed.). *The structure of phonological representations*, part I, pàg. 131-175. Dordrecht: Foris.

KIPARSKY, Paul (1982b). *Explanation in phonology*. Publications in Language Sciences, 4. Dordrecht: Foris.

KIPARSKY, Paul (1985). «Some consequences of Lexical Phonology». *Phonology Yearbook*, vol. 2, pàg. 85-138.

KIPARSKY, Paul (1988). «Phonological Change». A: Newmeyer, Frederick J. (ed.). *Linguistics: The Cambridge Survey of Linguistics. Volume 1. Linguistic Theory: Foundations*, pàg. 363-415. Cambridge: Cambridge University Press.

KIPARSKY, Paul (1993). «Blocking in nonderived environments». A: Hargus, Sharon;

Kaisse, Ellen (ed.). *Studies in Lexical Phonology*, pàg. 277-313. San Diego: Academic Press.

KIPARSKY, Paul (2000). «Opacity and cyclicity». *The Linguistic Review*, vol. 17, pàg. 351-365.

LAKOFF, George (1970). *Irregularity in syntax*. Nova York: Holt, Rinehart & Winston.

LLEÓ, Conxita ([1969] 1970). *Problems in Catalan Phonology*. Seattle: University of Washington.

LLEÓ, Conxita; MASCARÓ, Joan ([1969] 1976). «Contribució a la fonologia generativa del català: reestructuració en la gramàtica?». A: Tate, Robert Brian; Yates, Alan (ed.). *Actes del Tercer Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, pàg. 61-80. Oxford: The Dolphin Book.

LLORET, Maria-Rosa (2004). «The phonological role of paradigms: the case of insular Catalan». A: Auger, Julie; Clements, Clancy; Vance, Barbara (ed.). *Contemporary approaches to Romance Linguistics. Selected Papers from the 33rd Linguistic Symposium on Romance Languages (LSRL), Bloomington, Indiana, April 2003*, pàg. 275-297. Amsterdam/Filadèlfia: John Benjamins.

LLORET, Maria-Rosa; JIMÉNEZ, Jesús (2008). «Marcatge posicional i prominència en el vocalisme àton». *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, vol. 45, pàg. 55-91.

MASCARÓ, Joan ([1976] 1978). *Catalan Phonology and the Phonological Cycle*. Bloomington, IN: Indiana University Linguistics Club.

MASCARÓ, Joan (1984). «Sobre la reducció de les transformacions d'elisió». *Estudis gramaticals*, vol. 1, pàg. 197-215.

MASCARÓ, Joan (2002). «El sistema vocàlic. Reducció vocàlica». A: Solà, Joan; Lloret, Maria-Rosa; Mascaró, Joan; Pérez Saldanya, Manuel (dir.). *Gramàtica del català contemporani*, vol. 1, pàg. 89-123. Barcelona: Empúries.

MASCARÓ, Joan (2003). «Comparative markedness and derived environments». *Theoretical Linguistics*, vol. 29 (1-2), pàg. 113-122.

MASCARÓ, Joan. «Regularitat i excepcions en fonologia: les reduccions vocàliques». *Aquest volum.*

MOHANAN, Karuvannur P. (1982). *Lexical Phonology*. Tesi doctoral, MIT.

MOHANAN, Karuvannur P. (1986). *The theory of lexical phonology*. Dordrecht: Reidel.

PALMADA, Blanca (1994). *La fonologia del català: Els principis generals i la variació*. Bellaterra: Servei de Publicacions, UAB.

PATER, Joe (2000). «Nonuniformity in English stress: the role of ranked and lexically specific constraints». *Phonology*, vol. 17 (2), pàg. 237-274.

PATER, Joe (2005). «Learning a Stratified Grammar». A: Brugos, Alejna; Clark-Cotton, Manuella R.; Ha, Seungwan (ed.). *Proceedings of the 29th Boston University Conference on Language Development*, vol. 2, pàg. 482-492. Somerville, MA: Cascadilla Press.

PONS-MOLL, Clàudia (2002). «The importance of being Onset». A: Van Koppen, Marjo; Sio, Joanna; De Vos, Mark (ed.). *Proceedings of ConSOLE X (2001, Leiden).*

Student Organization of Generative Linguistics in Europe. Disponible a www.hum2.leidenuniv.nl/pdf/lucl/sole/console10/console10-pons.pdf.

PONS-MOLL, Clàudia (2004). *Els contactes consonàntics en balear. Descripció i anàlisi*. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona. Disponible a http://hdl.handle.net/10803/1683.

PONS-MOLL, Clàudia (2006). «Nova aproximació a la simplificació de grups consonàntics finals en català». *Llengua & Literatura. Revista anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura*, vol. 17, pàg. 183-214.

PONS-MOLL, Clàudia (2007). «"The true mystery of the world is the visible, not the invisible": Some reflections on the verbal morphophonology of Balearic Catalan». A: *Acta Linguistica Hungarica. An International Journal of Linguistics*, vol. 54 (3), pàg. 295-339.

PONS-MOLL, Clàudia ([2009, 2010] 2011). «Underapplication, lexical exceptions, loanword phonology and foreign language acquisition. Which is their lowest common denominator». Comunicació presentada al Phonetics and Phonology in Iberia (PaPI 2009), Universidad de Las Palmas de Gran Canaria; a la Michigan Linguistic Society Conference, University of Michigan-Flint; al Manchester Phonology Meeting 2011, University of Manchester.

PONS-MOLL, Clàudia (2011). «Underapplication of vowel reduction to schwa in Majorcan Catalan productive derivation and verbal inflection». A: Berns, Janine; Jacobs, Haike; Scheer, Tobias (ed.). *Romance Languages and Linguistic Theory 2009. Selected papers from 'Going Romance' Nice 2009*, vol. 3, pàg. 273-289. Amsterdam/Filadèlfia: John Benjamins.

PONS-MOLL, Clàudia (2012a). «When diachrony meets synchrony. How dialects shed light on the origin of synchronic phonological processes and theories of language change». A: De Vogelaer, Gunther; Seiler, Guido (ed.). *Dialects as a testing ground for theories of language change*, pàg. 197-226. Amsterdam/Filadèlfia: John Benjamins.

PONS-MOLL, Clàudia (2012b). «Loanword Phonology, Lexical Exceptions, Morphologically Driven Underapplication, and the Nature of Positionally Biased Constraints». *Catalan Journal of Linguistics*, vol. 11, pàg. 127-166. Disponible a http://revistes.uab.cat/catJL/issue/view/v11.

PONS-MOLL, Clàudia (2013). «Underapplication of vowel reduction to schwa in Majorcan Catalan. Some evidence for the left syllable of the stem as a prominent position and for subparadigms». A: Kan, Seda; Moore-Cantwell, Claire; Staubs, Robert (ed.). *NELS 40. Proceedings of the Fortieth Annual Meeting of the North East Linguistic*, vol. 2, pàg. 121-135. Amherst, MA: GLSA.

PONS-MOLL, Clàudia (2014). «Prestressing suffixes in Catalan. A challenge for OT-CC with Optimal Interleaving?». Comunicació presentada a la 11th Old-World Conference in Phonology (OCP11), Leiden University Centre for Linguistics (LUCL)/Meertens Instituut Amsterdam. Disponible a www.phonology.eu/OCP/abstracts/Pons-Moll_OCP.pdf.

RUBACH, Jerzy (2000). «Glide and Glottal Stop Insertion in Slavic Languages: A DOT Analysis». *Linguistic Inquiry*, vol. 31 (2), pàg. 271-317.

SKOUSEN, Royal (1972). «On Capturing Regularities». A: Peranteau, Paul M.; Levi, Judith N.; Phares, Gloria C. (ed.). *Papers from the Eighth Regional Meeting, Chicago Linguistic Society*, pàg. 567-77. Chicago: Chicago Linguistic Society.

STERIADE, Donca (2001). «Directional asymmetries in place assimilation». A: Hume, Elizabeth V.; Johnson, Keith (ed.). *The Role of Speech Perception in Phonology*, pàg. 219-250. San Diego: Academic Press.

STERIADE, Donca (2009). «The phonology of perceptibility effects: the P-Map and its consequences for constraint organization». A: Hanson, Kristin; Inkelas, Sharon (ed.). *The Nature of the Word: Studies in Honor of Paul Kiparsky*, pàg. 151-179. Cambridge, MA: The MIT Press.

WHEELER, Max ([1974] 1979). *Phonology of Catala*n. Oxford: Blackwell.

WHEELER, Max (2005). *The phonology of Catalan.* Oxford: Oxford University Press.

WOLF, Matthew (2011). «Exceptionality». A: Van Oostendorp, Marc; Ewen, Colin J.; Hume, Elisabeth; Rice, Keren (eds.), *The Blackwell Companion to Phonology*, vol. 4, pàg. 2538-2559. Oxford: Blackwell.

ZURAW, Kie (2000). *Patterned exceptions in phonology*. Tesi doctoral, University of California Los Angeles.